

Virheellisiksi todistetut balttilaislainaetymologiat

Sanakirjaan olen ottanut kaikki yleisesti hyväksytyt ja kiistanalaiset balttilaislainaetymologiat, tarkemmin sanoen kaikki 456 itämerensuomen sanaa, joitten balttilaislainaselitystä kannatettiin vuonna 2017.¹ Lisäksi mukana ovat ne toistaiseksi ilman kannatusta jääneet etymologiat, joita pidän vähintään mahdollisina.

Kaikkiaan balttilaisetymologioita on vuosina 1869–2017 esitetty 1044. Suuri osa niistä on hyvin heikosti perusteltuja.² Temaattisissa etymologisissa sanakirjoissa tavallinen käytäntö on käsitellä vääristä etymologioista ainoastaan jonkinlaista yleistä uskottavuutta saavuttaneet. Koska kannatuksettominkin vääriin selityksiin on silti mahdollista törmätä aiemmassa kirjallisuudessa, kritisoin niitä tämän teoksen yleisessä osassa sellaisten argumenttien yhteydessä, jotka osoittavat ne kestävämmiksi.

Jo aiemmassa kirjallisuudessa riittävin perustein kumottuja lainaselityksiä en kuitenkaan ole toistanut, vaan viittaan kootusti niihin perusteisiin tässä luvussa. Viitteet on järjestetty kumottujen etymologioitten mukaan. **Mukana ovat myös tämän teoksen yleisessä osassa kritisoitut selitykset: niihin viittaan pelkällä sivunumerolla.**

Viitteissä ei ole mainittu väärää etymologiaa eikä sen esittäjää vaan ainoastaan sana ja sen saaman balttilaislainaetymologian ensimmäinen riittävä kritiikki, eräissä tapauksissa myös myöhempi kritiikki, jos se kuvaa etymologiaan sisältyvät ongelmat täsmällisemmin tai laajemmin kuin ensimmäinen. Useamman balttilaisselityksen saaneista sanoista mainitsen tarkennuksena myös oletetun lähtömuodon tai rinnastetut balttilaiskielten sanat. Riittämättöminä tai virheellisinä pitämiäni vasta-argumentteja en ole hyväksynyt luetteloon.

Virheellisiksi todistettuja balttilaislainaetymologioita on 249:³

sm *ahingas* (← ba **ašningas*), Junttila 2012: 270
sm *ahmalo* 'apila, raate', BFB 156
sm *aika* (← jatv *ajki*), KBT 230
sm *aita*, Rédei 2000b: 227
sm *aitta*, Junttila 2012: 285, **Junttila tulossa**
sm *akana*, IBL 15
sm *ampiainen*, KBT 208–9
sm *arvo*, LEW 7
sm *auhto* 'kosteaa notkelma, korpi', Wiklund 1900
sm *aurinko*, Koivulehto 2001c: 54
sm *ehkä*, Nikkilä 2001a: 397
sm *ensi*, Koivulehto 2001b: 55
sm *havas*, Koivulehto 1997a: 30
sm *hermo*, Rédei 2000b: 227, Nikkilä 2001a: 395
sm *hevonen* (← ba **ešvāinis*), Rédei 2000b: 227, Nikkilä 2001a: 400
sm *hiili*, Rédei 2000b: 227
sm *hiiva* (← lt *syvas*), Ojansuu 1921a
sm *hiki*, Kulonen 2000b: 251
sm *hilse*, Nikkilä 2001a: 397, 399
sm *himo*, Koivulehto 2001b: 55
sm *hinta* (← ba **žinta-*), Koivulehto 2001b: 54–5

sm *hüntä*, Rédei 2000b: 227
sm *hääät*, Kulonen 2000b: 251, Koivulehto 2001b: 54
sm *ies*, Nilsson 2001: 187, Kallio 2006a: 158
sm *ihme*, Rédei 2000b: 227, Koivulehto 2001b: 56
sm *ihra*, BFB 174
sm *ilta*, Rédei 2000b: 227
sm *jo*, LägLoS I
sm *juoni*, IBL 19
sm *Kalanti*, Kallio 2015c: 90
sm *kalja*, Koivulehto 2001b: 55
sm *kallas*, IBL 15
sm *kana*, IBL 15
sm *karhi* 'äes', Junttila 2011: 119
sm *Karjala*, Grünthal 1990: 21
sm *karppa*, KBT 255, **Junttila tulossa**
sm *karppi*, Junttila 2011: 90, KBT 255, **Junttila tulossa**
sm *karsti*, KBT 200
sm *karsta* 'noki', KBT 115
sm *kartano*, BFB 153
sm *karttu* 'kapula, maila; poikkipuu', Toivonen 1921: 80
sm *karvas* (adj.), IBL 15
sm *kasa*, Koivulehto 1994b: 2

¹ Etymologian kannatuksen määritelmä on KBT:n sivulla 78.

² Kaikkiaan 456 kannatettua etymologiaa (222 yleisesti hyväksytyä ja 234 kiistanalaista), 532 yleisesti hylättyä ja 56 arvioimatonta etymologiaa.

³ Luku sisältää tässä lueteltujen etymologioitten lisäksi balttilaislainaselitykset sanoille *salko* ja *suka*. Nämä sanat kuuluvat kantasuomea vanhempaan esibalttilaiseen lainakerrostumaan, joten niitten balttilaisetymologiat ovat virheellisiä vain ajoituksen suhteen ja tällöinkin on oikeastaan kyse vain balttilaisuuden ajallisen alkurajan määrittelystä (vrt. KBT 48–53).

sm *kassa*, BFB 12
 sm *kasvaa*, Koivulehto 1994b: 3
 sm *katti*, Junttila 2011: 92
 sm *kattila*, BFB 183–4
 sm *Kauko*, BFB 148
 sm *kaula* (← lt *kaulas*), KBT 115
 sm *kaura*, IBL 15
 sm *kauris*, IBL 15
 sm *kavea* 'kuhilas', Junttila 2011: 104
 sm *kavio*, Nikkilä 2001a: 395
 sm *kehno*, Nikkilä 2001a: 396
 sm *kekri*, BFB 147–8
 sm *-kin*, BFB 172–3
 sm *kipeä*, KBT 219
 sm *koipi* (← lt *koja* + *staibis*), Nikkilä 2001a: 399
 sm *kone*, Anttila 2000: 239
 sm *korva*, Viitso 1993a: 92–3
 sm *koukka* ~ *-u*, IBL 15
 sm *kouri*, AS 213
 sm *kuningas*, BFB 112
 sm *kuokka*, IBL 15
 sm *kuontalo*, Setälä 1893: 203–4; Mikkola 1894: 130
 sm *kuori*, KBT 180
 sm *kupo* (← lt *kuopa*, *kupeta*, *kaupas*), Nieminen 1934: 27, IBL 122
 sm *kurva* 'huora', BFB 12
 sm *kyäs*, *kykö* 'kuhilas', Mägiste 1936a: 185, Koivulehto 1971b: 583
 sm *kärppä* ← *ba*, Junttila 2012: 268
 sm *Köyliö*, Kallio 2015c: 90
 sm *lahje*, Junttila 2011: 104
 sm *lahna*, Junttila 2011: 104
 sm *laita*, *laide* 'reuna', Wiklund 1911: 232, Junttila 2012: 283 (*kirjoitusvirhe!*)
 sm *laiva* (← *ba* **plauja-*), Koivulehto 2001b: 56
 sm *laiva* (← lt *laivas*, lv *laiva*), Toivonen 1929b: 143, Koivulehto 1970
 sm *lanko* (← lt *lanka*, *nuolanka*), Kulonen 2000b: 251
 sm *lapsi*, Nikkilä 2001a: 399
 sm *latkia*, Junttila 2011: 104
 sm *lellä* ~ *lelu*, Junttila 2011: 93
 sm *lentää*, Rédei 2000b: 228
 sm *liemen*, IBL 24
 sm *Liettua*, Junttila 2011: 104
 sm *liista*, BFB 12–13
 sm *lintu*, Rédei 2000b: 228
 sm *lorppi*, Junttila 2016b: 469
 sm *lotakko*, Junttila 2011: 93
 sm *luode* (← lt *klotis*), Nikkilä 2001a: 395–6
 sm *luode* (← lv *lode*), IBL 19
 sm *luokka*, IBL 17–18
 sm *luoma* 'kohtalo', IBL 19
 sm *lyhyt*, Koivulehto 2001b: 57
 sm *länget*, Junttila 2012: 281
 sm *länsi*, Nikkilä 2001a: 398
 sm *maata*, Nilsson 2001: 189, KBT 182
 sm *mallas*, Karsten 1922a: 126, Junttila 2011: 93
 sm *mieli*, Linde 2007: 121
 sm *mieluisen*, IBL 18
 sm *moisio* (← lt *mietas*), IBL 29, Ariste 1965: 109
 sm *moisio* (← lv *muiža*), BFB 270
 sm *muistaa*, Junttila 2011: 105
 sm *musta* (← *ba* **mušta-*), Koivulehto 2001c: 55, Nikkilä 2001a: 398 ja 401, Venckutė 2001: 129–30
 sm *mäyrä*, Helinski 2008: 183
 sm *nahka*, Lidén 1905–6: 411, Junttila 2011
 sm *naula*, Karsten 1915: 137
 sm *Neva*, Heikkilä 2012a: 22
 sm *nietää* 'kirota', Junttila 2016b: 469
 sm *noki*, Koivulehto 2001c: 54, Nikkilä 2001a: 398
 sm *nuija*, Junttila 2011: 93
 sm *ohja* (← *ba* **vožja* ~ **vážja*), Koivulehto 2001b: 56
 sm *ohja* (← itäba **vadžja-*), Koivulehto 1997a: 28
 sm *paarma*, Junttila 2011: 105
 sm *pakana*, BFB 12
 sm *pakkanen*, Nilsson 2001: 189, KBT 182
 sm *panki*, Setälä 1915a: 78–80
 sm *pasma* 'vyyhden osa', BFB 93
 sm *patistaa*, Junttila 2017: 132–3
 sm *patja*, IBL 20
 sm *patukka*, BFB 93
 sm *paula*, BFB 13, Junttila 2012: 268
 sm *perhe*, Junttila 2011: 116
 sm *perna*, Rédei 2000b: 228, Nilsson 2001: 185
 sm *peura* ? (← lt *briedis*), Koivulehto 2007a: 252
 sm *piirakka*, BFB 12
 sm *pika-*, Nilsson 2001: 189
 sm *piki*, BFB 13
 sm *piru*, Plöger 1973: 321
 sm *porkkana*, Junttila 2012: 274, Junttila tulossa
 sm *puoli*, KBT 180
 sm *purje*, Sommer 1914: 181, Peltola 1955, Koivulehto 1973a: 575–83
 sm *pursi*, Ritter 1993a: 82
 sm *putero* 'lätäkkö', Junttila 2011: 116–17
 sm *puusniekka* 'yhteistilan osakas', Junttila 2012: 288, KBT 241
 sm *rahko*, Kulonen 2000b: 248–9, Nilsson 2001: 185
 sm *raihnas*; Nikkilä 2001: 396
 sm *raisu*, Junttila 2011: 101
 sm *raivo*, Ritter 1993a: 119, LägLoS III 116
 sm *rakentaa*, Junttila 2012: 281
 sm *ranget*, Junttila 2012: 281
 sm *rasti* ~ *rastikka*, Närhi 1960: 62–9, Junttila 2011: 101
 sm *rata*, Nieminen 1940: 381
 sm *ratsas*, Junttila 2011: 107
 sm *rautio*, IBL 20
 sm *riihi* (← lt *rejė*), BFB 276
 sm *riitta*, Junttila 2016a: 139, Junttila tulossa
 sm *Rongoteus*, BFB 13
 sm *rovio*, KBT 184
 sm *ruis*, BFB 212–13, Junttila 2014b: 131
 sm *runko*, Koivulehto 1997a: 13
 sm *runo*, BFB 213

sm *ruopas*, Junttila 2011: 102
 sm *rutja* 'märkä; likainen', IBL 19–20
 sm *räpylä*, Junttila 2017: 138
 sm *saiko* 'pyyntiaitausta; karsina', Toivonen 1917b: 25–6, Junttila 2011: 117
 sm *salpa*, Junttila 2011: 111
 sm *sammas* (← lt *žambas*), Setälä 1902a: 55
 sm *Sampsä*, BFB 148
 sm *sana*, Kulonen 2000b: 249, NES
 sm *sapa*, Vaba 2000a
 sm *sala*, Szinnye 1879: 281
 sm *saverikko* 'reen jalaksen aisan kiinnitin', IBL 17
 sm *seitti*, KBT 194, **Junttila tulossa**
 sm *seula*, Weske 1890: 92–3
 sm *sielu*, IBL 18
 sm *süсна*, Junttila 2011: 105
 sm *silakka*, Junttila 2011: 95
 sm *sipuli*, BFB 12
 sm *sirppi*, BFB 12
 sm *siula* (← lt *siūlas*), BFB 14
 sm *sora* (← lt *sora*), Junttila 2011: 125, **ei KBT, ei luvuissa mukana!**
 sm *sulhanen* (← lv *sulains*), BFB 280
 sm *suo*, Nikkilä 2001a: 398
 sm *suojus*, Junttila ASK
 sm *Suomi* (← ba **stō-mē*), Koivulehto 2001c: 54
 sm *Suomi* (← ba ← ← saa **sāmā* t. vksm **sāmā*), Kallio 1998c
 sm *suopunki*, IBL 17–18, **Junttila ASK**
 sm *suova*, Mägiste 1941a: 302, Nuutinen 1987a: 57–9
 sm *suovero* 'sompä', IBL 17
 sm *säetä*, Hofírková & Blažek 2011: 53
 sm *särki*, **Junttila 2012: 271**
 sm *taimen*, Junttila 2012: 272
 sm *Tapio*, **Junttila 2017: 138**
 sm *tupa*, Junttila 2011: 99, LägLoS
 sm *turku* 'tori', BFB 12
 sm *tuuma*, BFB 12
 sm *tähti*, KBT 121
 sm *täsmä*, Junttila 2011: 106
 sm *udar* ~ *utare*, Linde 2007: 170
 sm *uuhi* (← lt *ožys*), BFB 93, 205
 sm *Ukko*, **Junttila 2017: 130**
 sm *vaino* ~ *vainu*, Posti 1974
 sm *vaippa*, BFB 242
 sm *vakahainen* (← lt *voka*), Junttila 2017: 138
 sm *valkea* (← ba **bal-*), Linde 2007: 179
 sm *valkea* (← ba **žvalg-*), Alvre 2000c: 225
 sm *valta*, Mikkola 1891: 152
 sm *valtio*, IBL 20
 sm *vannas*, Junttila 2016a: 139
 sm *varras* (← lt *varpstis* ~ *varpstė*), Koivulehto 1979c: 158

sm *varsi* (← lt *varpstis* ~ *varpstė*), Koivulehto 1979c: 158
 sm *vasara*, Junttila 2011: 96
 sm *vata* 'pieni nuotta', BFB 234
 sm *veli*, Rédei 2000b: 228
 sm *verta*, BFB 240–1
 sm *veräjä* (← ba **dvirga*), Ojansuu 1922b, IBL 25, Junttila 2011: 106
 sm *veräjä* (← ba **verta-*), IBL 26, Junttila 2011: 106
 sm *vieras*, Grünthal 1997: 203
 sm *viina*, BFB 13, Junttila 2011: 96
 sm *virtsa*, Kulonen 2000b: 251
 sm *Vuoja*, Mägiste 1933: 23, Karsten 1939a: 84
 sm *vättää*, Junttila 2011: 97, 118
 sm *ääri*, Junttila 2014b: 28
 ka *niitti* 'lanka', Junttila 2011: 106, 108, KBT 121
 ka *tšiitalo* 'rasvan sakka', Junttila 2012: 288, KBT 241
 va *vonka* 'aalto', **Linde 2007: 179, KBT 182**
 vi *iskuma* (olematon sana), KBT 121
 vi *jung* 'vinssi', Saareste 1922a: 15
 vi *kanep* 'hamppu', Junttila 2011: 97
 vi *kaugas* 'tasku', Junttila 2012: 284, Vaba 2014a: 222–6
 vi *kiut*, va *tšiutto* 'raita, viiru'; Matikainen 1962
 vi *kulit* 'tasku', Junttila 2012: 284
 vi *kult* 'karju', Vasmer 1922: 12
 vi *kurtuma* 'kuihtua', **Junttila 2016b: 469, Junttila tulossa**
 vi *kärpima*, Mägiste 1977: 167–8, Nikkilä 1982: 254
 vi *lest* 'kampela' (← lt *lėkštas*, lv *leste*), Junttila 2012: 270
 vi *lest* 'kampela' (← lt *plekšnė*, lv *plekste*), Junttila 2012: 270
 vi *naarits* 'vesikko', Blokland 2005: 243
 vi *nari*, *narits* 'visvarihma; nivelreuma', Junttila 2011: 97
 vi *Narva*, **Eisen 1917: 18**
 vi *näägutama*, Junttila 2017: 138
 vi *rääts* '(kala)kori', Junttila 2011: 97, 106
 vi *sard* 'haasia', KBT 121
 vi *singas* 'itämiskohta jyvässä', Junttila 2016b: 469, **Junttila tulossa**
 vi *sodi* 'sotku', Junttila 2011: 106, 118
 vi *tolm* 'pöly', Junttila 2016b: 469
 vi *urg* 'pesäkolo, pesäluola', Junttila 2011: 106
 vi *üsked* 'tuultamaton vilja', Junttila 2016b: 469
 vi *vend* 'veli', **KBT 182**
 vi *vöru* 'metallirengas' (← lt *varis* lv *varš*), Lang 2016: 23–7
 li *kēv* 'mära', Junttila 2012: 280, Junttila 2015b: 24
 li *maigas* 'herkkusuu', Junttila 2011: 107
 li *plaka* 'lude', KBT 240
 li *sēmda* 'maito', Junttila 2016b: 469
 li *sjira* 'juusto', Junttila 2012: 276
 vs *mulk* 'mulgimaalainen', IBL 139
 vs *myyl* 'kapio', Junttila 2016b: 469
 vs *myyl* 'poikkipuu', Junttila 2016b: 469
 vs *palask* 'tylsynyt teräase', Junttila 2012: 288